Memorandwm Esboniadol ar gyfer Rheoliadau Cynrychiolaeth y Bobl (Cael Gwared ar y Gofrestr Olygedig) (Cymru) 2026

Lluniwyd y Memorandwm Esboniadol hwn gan yr Is-adran Etholiadau ac fe'i gosodir gerbron Senedd Cymru ar y cyd â'r is-ddeddfwriaeth uchod ac yn unol â Rheol Sefydlog 27.1.

Datganiad Ysgrifennydd y Cabinet

Yn fy marn i, mae'r Memorandwm Esboniadol hwn yn rhoi darlun teg a rhesymol o effaith ddisgwyliedig Rheoliadau Cynrychiolaeth y Bobl (Cael Gwared ar y Gofrestr Olygedig) (Cymru) 2026. Rwyf wedi fy modloni bod y manteision yn cyfiawnhau'r costau tebygol.

Jayne Bryant AS
Ysgrifennydd y Cabinet dros Lywodraeth Leol a Thai
10 Chwefror 2026

RHAN 1

1. Disgrifiad

1.1 Mae'r Rheoliadau hyn yn datgymhwyso'r gofynion yn Rheoliadau Cynrychiolaeth y Bobl (Cymru a Lloegr) 2001 (“Rheoliadau 2001”) a osodir ar Swyddogion Cofrestru Etholiadol i lunio cofrestrau golygedig o etholwyr llywodraeth leol ar gyfer ardal yng Nghymru neu gyflenwi cofrestrau o'r fath neu ran ohonynt i unrhyw berson ar ôl talu ffi.

2. Materion o ddiddordeb arbennig i'r Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad

2.1 Dim.

3. Y cefndir deddfwriaethol

3.1 Gwneir y Rheoliadau o dan bwerau a roddwyd yn flaenorol i'r Ysgrifennydd Gwladol gan adrannau 53(1) a (4) a 201(1) o Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983. Mae'r pwerau gwneud rheoliadau hyn bellach yn cael eu trosglwyddo i Weinidogion Cymru i'r graddau y maent yn arferadwy o fewn cymhwysedd datganoledig ac yn caniatáu i reoliadau gael eu gwneud mewn cysylltiad â chofrestru etholwyr.

3.2 Yn unol ag adran 72(5)(d) o Ddeddf Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru) 2024 (“Deddf 2024”), ni chaniateir cychwyn y darpariaethau ym Mhennod 2 o Ran 1 o'r Ddeddf honno sy'n ymwneud â chofrestru etholiadol heb geisiadau hyd nes nad yw'r gofynion i lunio a chyflenwi cofrestr olygedig o etholwyr llywodraeth leol ar gyfer ardal yng Nghymru mewn grym mwyach.

3.3 Mae adran 4(9)(c) a (d) o Ddeddf 2024 yn dileu'r pŵer sydd ar gael ar hyn o bryd i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau sy'n creu'r gofrestr olygedig. Unwaith y bydd y darpariaethau mewn grym ac y bydd y gofynion i gyhoeddi'r gofrestr olygedig a sicrhau ei bod ar gael wedi'u dileu, ni fydd Gweinidogion Cymru yn gallu ail-wneud y gofrestr olygedig eto yn y dyfodol. Cytunwyd ar hyn fel consesiwn yn ystod cyfnod 2 o hynt Deddf 2024 drwy'r Senedd fel mesur diogelu ychwanegol yn y dyfodol.

3.4 Gwneir y Rheoliadau hyn o dan weithdrefn gymeradwyo'r Senedd.

4. Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael

4.1 Gwnaeth Deddf 2024 ddarpariaeth ar gyfer treialu cofrestru etholiadol heb geisiadau, a elwir hefyd yn system gofrestru awtomatig, i lywio'r gwaith o ystyried cyflwyno system o'r fath yn y dyfodol. Cynhaliwyd y modelau peilot hyn ar draws pedwar awdurdod lleol yng Nghymru yn 2025, a chawsant eu gwerthuso gan y Comisiwn Etholiadol.

4.2 Mae adroddiad cryno'r Comisiwn Etholiadol ar gael yma. Yn gryno, argymhellodd fod Llywodraeth Cymru yn:

- Ystyried data terfynol o'r canfasiad blynyddol i asesu cywirdeb yr ymarfer paru data
- Ystyried yr adnoddau sydd eu hangen ar Swyddogion Cofrestru Etholiadol i gyflwyno system gofrestru awtomatig
- Cynnal asesiad o gostau a manteision rhoi system gofrestru awtomatig ar waith
- Ystyried yr amseru a'r amlder gorau ar gyfer system gofrestru awtomatig
- Ystyried lleihau'r cyfnod hysbysu ac anfon hysbysiad ar ffurf copi caled a chynnwys Gwahoddiad i Gofrestru
- Sicrhau bod canllawiau priodol ynghylch data
- Sicrhau ymarferoldeb Systemau Rheoli Etholiadol
- Ystyried sut y gall rhoi system gofrestru awtomatig ar waith gyd-fynd/integreiddio ag unrhyw system ledled y DU yn y dyfodol.

4.3 Mae adran 72(5)(d) o Ddeddf 2024 yn datgan, cyn i gofrestru etholiadol heb geisiadau gael ei gyflwyno ledled Cymru, na chaniateir cychwyn y darpariaethau ym Mhennod 2 o Ran 1 o'r Ddeddf honno sy'n ymwneud â chofrestru etholiadol heb geisiadau hyd nes nad yw'r gofynion i lunio a chyflenwi cofrestr olygedig o etholwyr llywodraeth leol ar gyfer ardal yng Nghymru mewn grym mwyach.

4.4 Mae rheoliadau 3 a 5 o'r Rheoliadau hyn yn cyflawni hyn drwy ddileu'r gofynion ar Swyddogion Cofrestru Etholiadol i gyhoeddi fersiwn olygedig o'r gofrestr llywodraeth leol ar gyfer ardal yng Nghymru a sicrhau ei bod ar gael i'r cyhoedd edrych arni ac i'w gwerthu, a gynhwysir yn rheoliadau 93 a 110 o Reoliadau 2001. Mae rheoliad 4 o'r Rheoliadau hyn yn gwneud darpariaeth ganlyniadol sy'n datgymhwyso gofynion mewn perthynas â hysbysu swyddog cofrestru am newid i ddewisiadau ynghylch y gofrestr olygedig, na fydd yn ofynnol mwyach mewn cysylltiad â chofrestrau o etholwyr llywodraeth leol ar gyfer ardaloedd yng Nghymru ar ôl i'r Rheoliadau hyn ddod i rym.

4.5 Yn ogystal, mae rheoliad 6 o'r Rheoliadau hyn yn gwneud darpariaeth benodol sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r fersiwn o'r gofrestr olygedig sydd mewn grym ar hyn o bryd gael ei dileu rhag bod ar gael i'r cyhoedd ar yr adeg y daw'r Rheoliadau hyn i rym. O dan y darpariaethau presennol, mae pob fersiwn ddiwygiedig o'r gofrestr olygedig ar gael i'r cyhoedd hyd nes y daw'r fersiwn ddiwygiedig nesaf ohoni i rym. Gan na fydd hyn yn wir

mwyach, mae'r ddarpariaeth newydd yn nodi'n glir yr hyn a ddylai ddigwydd i'r cofrestrau hynny sydd eisoes wedi'u cyhoeddi.

4.6 Bydd dileu'r gofrestr agored o etholwyr llywodraeth leol ar gyfer ardaloedd yng Nghymru o fudd mawr i bobl ifanc a'r rhai sy'n cael eu hystyried yn agored i niwed. Mae'r gofrestr agored bresennol yn cael ei gwerthu i nifer o sefydliadau sy'n fodlon talu am fynediad at ddata etholwyr. Os bydd data person ifanc neu unigolyn agored i niwed yn cael eu gwerthu drwy'r gofrestr agored, mae'n bosibl y bydd y person ifanc neu'r unigolyn agored i niwed hwnnw yn cael ei dargedu gan sefydliadau a allai ei niweidio.

4.7 Bydd dileu'r gofrestr olygedig mewn perthynas ag etholiadau Cymru yn golygu na fydd manylion y bobl hynny a gofrestrir yn awtomatig, na'r bobl ifanc hynny a dinasyddion tramor cymwys nad ydynt yn gymwys ar hyn o bryd i bleidleisio mewn etholiadau a gedwir yn ôl yn cael eu gwerthu i drydydd partïon. Bydd data etholiadol yn parhau i gael eu cyflenwi drwy'r gofrestr gaeedig i'r sefydliadau hynny y caniateir iddynt gael mynediad at y data yn ôl y gyfraith.

4.8 Byddai'r gofrestr olygedig yn dal ar waith yng Nghymru ar gyfer y gofrestr seneddol, ond byddai hyn ond yn berthnasol ar gyfer y bobl hynny sy'n 18 oed a hŷn, a'r rhai a oedd wedi gwneud cais i gofrestru i bleidleisio drwy'r system Cofrestru Etholiadol Unigol.

5. Ymgynghori

Ymgynghoriad ffurfiol

5.1 Er na chynhaliwyd ymgynghoriad ffurfiol ar y Rheoliadau hyn, roedd y cynigion polisi a'r darpariaethau ynghylch cofrestru etholwyr heb geisiadau yn destun ymgynghoriad ffurfiol ar ddau achlysur.

5.2 Cynhaliwyd y cyntaf o'r ymgyngoriadau hyn yn 2017 drwy'r ymgynghoriad diwygio etholiadol mewn llywodraeth leol yng Nghymru lle y cyflwynwyd yr egwyddor o gofrestru heb geisiadau ac y gofynnwyd i'r cyhoedd roi eu barn ar hynny. Cynhaliwyd ymgynghoriad pellach drwy'r Ymgynghoriad ar y Papur Gwyn ar weinyddu a diwygio etholiadol lle y cyflwynwyd cwestiynau ynghylch rhoi'r polisi hwn ar waith ac y rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd godi unrhyw bryderon penodol.

5.3 Gan fod darpariaeth ar gyfer y polisi hwn yn Neddf Etholiadau a Chyrff Etholedig (Cymru) 2024, roedd y darpariaethau yn destun craffu deddfwriaethol sylfaenol y Senedd a oedd yn cynnwys gwaith craffu gan Bwyllgorau a chan y Senedd lawn.

RHAN 2 – ASESIAD EFFAITH RHEOLEIDDIOL

6. Yr opsiynau

a) Busnes fel arfer – peidio â diddymu'r gofrestr olygedig
b) Gwneud y ddeddfwriaeth – diddymu'r gofrestr olygedig

Nid oes modd cael opsiwn anneddfwriaethol yn yr achos hwn, gan fod yr holl drefniadau ar gyfer cofrestru etholwyr wedi'u nodi mewn deddfwriaeth sylfaenol ac is-ddeddfwriaeth.

<u>Opsiwn a</u>

6.1. Mae dileu'r gofrestr olygedig yn un o ofynion Deddf 2024 os yw cofrestru heb geisiadau i gael ei roi ar waith ledled Cymru yn dilyn y gwaith treialu.

6.2. Os na wneir y Rheoliadau hyn i ddiddymu'r gofrestr olygedig, ni fydd modd cyflwyno cofrestru heb geisiadau. O dan yr opsiwn hwn, byddai'r arfer bresennol yn parhau, sef system Cofrestru Etholiadol Unigol lle mae'n ofynnol i bob etholwr gymryd rhan yn y canfasiad blynyddol er mwyn cael ei gofrestru i bleidleisio.

<u>Opsiwn b</u>

6.3. Byddai gwneud y ddeddfwriaeth hon yn dileu'r gofrestr olygedig ar gyfer etholiadau llywodraeth leol yng Nghymru, a'r arfer o'i gwerthu i drydydd partïon, gan ddarparu ar gyfer gwneud is-ddeddfwriaeth bellach a fyddai'n gwneud darpariaeth ar gyfer cofrestru etholiadol heb geisiadau ledled Cymru.

6.4. Byddai'r gofrestr agored yn dal ar waith yng Nghymru ar gyfer y gofrestr seneddol, ond byddai hyn ond yn berthnasol ar gyfer y bobl hynny sy'n 18 oed a hŷn, a'r rhai a oedd wedi gwneud cais i gofrestru i bleidleisio drwy'r system Cofrestru Etholiadol Unigol.

7. Costau a manteision

<u>*Opsiwn a: busnes fel arfer*</u>

<u>Costau</u>

7.1. Ni fyddai Opsiwn a yn arwain at unrhyw gostau ychwanegol.

<u>Manteision</u>

7.2. Drwy barhau â busnes fel arfer, ni fydd unrhyw ymwahanu rhwng arferion gweinyddol y gofrestr llywodraeth leol a'r gofrestr seneddol yng Nghymru, a fyddai'n symlach i awdurdodau lleol ei reoli.

Opsiwn b: gwneud y ddeddfwriaeth

Costau

7.3. Ni fydd unrhyw gostau ychwanegol i Lywodraeth Cymru yn gysylltiedig â dileu'r gofrestr mewn perthynas â Chymru. Cafodd costau staff gweinyddol cyfyngedig eu hysgwyddo wrth baratoi a gwneud y rheoliadau; fodd bynnag, mae'r costau hyn bellach yn 'gostau suddedig' ac felly cânt eu hanwybyddu yn yr asesiad hwn.

7.4. Bydd awdurdodau lleol yn colli swm cymedrol o incwm o ganlyniad i ddileu'r gofrestr agored mewn perthynas ag etholiadau Cymru. Er nad yw'r gost hon wedi'i chyfrifo, a'i bod felly'n anhysbys, mae tystiolaeth anecdotaidd yn awgrymu y bydd yn y cannoedd o bunnoedd fesul awdurdod lleol yn flynyddol. Fodd bynnag, bydd y gofrestr agored yn dal yn ei lle ar gyfer y gofrestr seneddol a bydd incwm yn parhau i gael ei gynhyrchu o hyn.

Manteision

7.5. Bydd dileu'r gofrestr agored yng Nghymru o fudd mawr i bobl ifanc a'r rhai sy'n cael eu hystyried yn agored i niwed. Mae'r gofrestr agored bresennol yn cael ei gwerthu i nifer o sefydliadau sy'n fodlon talu am fynediad at ddata etholwyr. Os bydd data person ifanc neu unigolyn agored i niwed yn cael eu gwerthu drwy'r gofrestr agored, mae'n bosibl y bydd y person ifanc neu'r unigolyn agored i niwed hwnnw yn cael ei dargedu gan sefydliadau a allai ei niweidio. Bydd dileu'r gofrestr agored mewn perthynas ag etholiadau Cymru yn golygu na fydd manylion y bobl hynny a gofrestrir yn awtomatig, na'r bobl ifanc hynny a dinasyddion tramor cymwys nad ydynt yn gymwys i bleidleisio mewn etholiadau a gedwir yn ôl yn cael eu gwerthu i drydydd partïon. Bydd data etholiadol yn parhau i gael eu cyflenwi drwy'r gofrestr gaeedig i'r sefydliadau hynny y caniateir iddynt gael mynediad at y data yn ôl y gyfraith.

Crynodeb

7.6. Opsiwn b yw'r opsiwn a ffefrir gan ei fod yn ofyniad deddfwriaethol i alluogi cyflwyno cofrestru etholiadol heb geisiadau ledled Cymru.

8. Asesu cystadleuaeth

8.1 Mae'r prawf hidlo cystadleuaeth wedi'i gwblhau. Ni ddisgwylir i'r Rheoliadau hyn effeithio ar gystadleuaeth yng Nghymru na chystadleurwydd busnesau Cymru.

9. Adolygu ar ôl gweithredu

8.1. Bydd adolygiad o ddileu'r gofrestr olygedig yn rhan o'r adolygiad llawn o gyflwyno cofrestru heb geisiadau y bwriedir deddfu ar ei gyfer maes o law. Byddai'r adolygiad hwn yn debygol o ddigwydd dair blynedd ar ôl i'r is-

ddeddfwriaeth honno ddod i rym, gan ganiatáu iddo ddigwydd ochr yn ochr â'r canfasiad blynyddol a'r prosesau Cofrestru Etholiadol Unigol.